

بررسی آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اخلاقی در دانشگاه‌ها و راهکارهای

کاهش آن

مجید سرسنگی^۱

چکیده

بررسی آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های در دانشگاه‌ها و ارائه راهکارهای کاهش آن یکی از موارد مهم برای تحقق دانشگاه اخلاق مدار است. در این مقاله تلاش شده است تا با نگاه عمیق، بررسی نتایج مستندات و بهره‌گیری از تجارب صاحب‌نظران، آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اخلاقی در بین دانشجویان، اعضای هیئت‌علمی و کارمندان دانشگاه‌ها فهرست شود. با توجه به نوع آسیب‌ها و دلایل ایجاد آن، راهکارهای متعددی پیشنهاد شد که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به تقویت هویت دانشگاهی، ایجاد بستر مناسب برای فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی، افزایش نقش اعضای هیئت‌علمی در امور فرهنگی و تربیتی، اصلاح بازنگاری در برخی ضوابط و مقررات، افزایش توانمندی‌ها و مهارت‌های عمومی و تخصصی دانشگاه و تقویت ارتباط دانشگاه و جامعه اشاره کرد.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌های اجتماعی، ناهنجاری اخلاقی، دانشگاه اخلاق مدار

---

^۱ نویسنده مسئول: دانشیار پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، رایانامه:

مقدمه

آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می‌شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد جمعی، رسمی و غیررسمی جامعه‌ی محل فعالیت قرار نمی‌گیرد. به عبارت دیگر، آسیب‌های اجتماعی به رفتارهایی گفته می‌شود که با هنجارها یا مقررات هم‌نواپی نداشته باشد و دامنه‌ی گسترده‌ای از انحرافات را در برمی‌گیرند (مهرابی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲). بررسی آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اخلاقی و دلایل وقوع آن، سال‌هاست که توسط روانشناسان و جامعه‌شناسان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است اما نیاز به بررسی آسیب‌های اجتماعی در سطح دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نیز به شدت احساس می‌شود چراکه در هر جامعه انتظاراتی که از یک فرد تحصیل کرده وجود دارد، با انتظاراتی که جامعه از یک فرد عادی دارد، کاملاً متفاوت است. با توجه به کارکرد دانشگاه‌ها در تولید و نهادینه‌سازی بسیاری از قواعد، هنجارها و الگوهای فرهنگی و اجتماعی، تأمل پیرامون فرآیندهای آن و تبیین و طراحی نظام اخلاقی و فرهنگی در دانشگاه‌ها، تسهیل‌کننده‌ی تحقق توسعه اجتماعی است (فردوسی و آقاپور، ۱۳۹۱). از جمله کاستی‌های نظام فرهنگی و علمی در کشور فقدان تحقیقات و مطالعات پویا و مستمر در خصوص موضوعات مرتبط با نظام فرهنگی و در نتیجه ارزیابی نکردن واقع‌بینانه و مؤثر از تحولات سال‌های اخیر و چگونگی عملکرد موجود در ساختار دانشگاه‌هاست. دهه‌ی اخیر از سال‌های پرشتاب و تأثیرگذار در شکل‌گیری فرآیندهای نظری و علمی در دانشگاه‌ها محسوب می‌شود (قورچیان، ۱۳۸۵). در بررسی آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اخلاقی، بین حوزه‌ی اخلاق، آسیب و هنجار یک همپوشانی و همچنین تفاوت‌هایی وجود دارد که باید شناسایی شود. اگر بتوانیم مرز آن‌ها را از یک سو و همچنین نقاط همپوشان و همچنین رابطه‌ی آن‌ها را با هم مشخص کنیم، شاید بتوانیم به چرایی افول اخلاق در جامعه برسیم. تقریباً تمامی دانشگاه‌های کشور در سال‌های اخیر با پاره‌ای ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اخلاقی و اجتماعی در بین دانشجویان، اعضای هیئت علمی و کارکنان خود روبرو بوده است. هرچند میزان این آسیب‌ها و ناهنجاری‌ها در قیاس با تعداد فراوان دانشگاهیان ناچیز است اما به جهت حساسیت دانشگاه در منظر عموم و توجهی که همواره از سوی طیف‌های مختلف به این نهاد بوده است، شاید مسائل آن بیش از دیگر نهادها در منظر نقد عمومی قرار گرفته است. دانشگاه‌ها در دوره‌های مختلف مدیریتی خود همواره برنامه‌هایی را در جهت کاهش ناهنجاری‌ها - چه در سطح فضاهای آموزشی و پژوهشی و چه در سطح خوابگاه‌ها و فضاهای اجتماعی - تدوین و به اجرا رسانده‌اند. به نظر می‌رسد متأسفانه بخش عمده‌ای از این برنامه‌ها نتوانسته است تأثیر چندانی بر روند رشد محسوس ناهنجاری‌ها بگذارد.

برای این امر می‌توان دلایل بسیاری را برشمرد که اتفاقاً بخش عمده‌ای از این دلایل ریشه در فضای خارج از دانشگاه دارد. بر اساس یافته‌های علمی، به نظر می‌رسد در حال حاضر عمده‌ترین آسیب‌ها و ناهنجاری‌هایی که دانشگاه‌ها را تهدید می‌کنند به قرار زیر است. البته ذکر این نکته ضروری است که وجود این آسیب‌ها در دانشگاه‌ها نسبی است و شرح این بحث به معنای سیاه دیدن کل فضای نهاد دانشگاه نیست. همان‌گونه که پیش‌تر هم اشاره شد، در همین شرایط حاضر نیز وضع دانشگاه‌ها از وضعیت جامعه بهتر است اما دانشگاه آرمان طلب است و به همین دلیل وجود یک ناهنجاری هم برای دانشگاه «بسیار» تلقی می‌شود؛ بنابراین محورهای زیر تنها اشاره به آن بخش اندک از جمع کلان دانشجویان، اعضاء هیئت‌علمی و کارکنان شریف، ارزش مدار و فرهیخته دانشگاه‌های کشور دارد.

الف) دانشجویان

۱. افسردگی، ناامیدی از وضع موجود و اطمینان نداشتن به آینده ۲. تمایل جدی به خروج از کشور و تحصیل و زندگی در دیگر کشورها ۳. تمایل به ساختارشکنی و تقابل با چهارچوب‌های رسمی و قانونی دانشگاه ۴. وجود نداشتن تعلق خاطر و هویت‌سازمانی نسبت به دانشگاه ۵. مشارکت نکردن در فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و ورزشی ۶. نگاه متفاوت و گاهی منفی نسبت به دین و مذهب ۶. پرخاشگری، آستانه صبر پایین و درگیری فیزیکی با دیگران ۷. رشد قابل‌تأمل دانشجویانی که با اختلالات روانی وارد دانشگاه می‌شوند. ۸. پررنگ شدن فاصله و شکاف نسلی این قشر با نسل‌های گذشته و تمایل نداشتن برای برقرار کردن گفتگوی اجتماعی با اعضاء هیئت‌علمی و مدیران دانشگاه ۹. کم‌رنگ شدن ارتباط با خانواده و تبعیت از آن‌ها ۱۰. گرایش به استعمال دخانیات و مواد مخدر ۱۱. گرایش به استفاده از مشروبات الکلی ۱۲. گرایش به برقراری ارتباطات غیرمتعارف جنسی با جنس مخالف ۱۳. وابستگی به برخی فرقه‌ها و گروه‌های منحرف از جمله حلقه‌های عرفانی کاذب ۱۴. رشد قابل‌تأمل موضوعاتی مانند گرایش به جنس موافق و ... ۱۵. رشد قابل‌تأمل تقلب‌های علمی در سطوح مختلف (امتحانات، پایان‌نامه‌ها، تألیف مقالات و کتاب‌ها، ترجمه‌ها و ...).

ب) اعضاء هیئت‌علمی

۱. مشارکت نداشتن در فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و ورزشی ۲. شناخت نداشتن از روحیات و خلیات نسل جدید و نبود گفت‌وگوهای غیر آموزشی با دانشجویان ۳. ناامیدی از وضع موجود و اطمینان نداشتن به آینده و انتقال این موضوعات به دانشجویان ۴. مسئولیت‌پذیر نبودن در قبال کاهش ناهنجاری‌های دانشجویان ۵. نداشتن تخصص لازم «معلمی» در مواجهه با دانشجویان ۶. رشد قابل‌تأمل تقلب‌های علمی در سطوح مختلف (ترجمه، تألیف، مقالات

بین‌المللی و ...). ۷. استعمال دخانیات در معرض دید دانشجویان ۸. بی‌نظمی در انجام وظایف آموزشی و پژوهشی ۹. رعایت نکردن چهارچوب‌های عرفی در ارتباط با دانشجویان جنس مخالف ۱۰. سوءاستفاده از دانشجویان برای کسب امتیازات علمی بیشتر.

ج (کارکنان

۱. آشنایی نداشتن کامل به وظایف محوله ۲. وجود نداشتن دانش و توان کافی برای انجام وظایف محوله و بازده کاری کم ۳. افسردگی، ناامیدی نسبت به وضعیت موجود و اطمینان نداشتن به آینده ۴. آستانه‌ی پایین تحمل و پرخاشگری نسبت به مراجعان ۵. حسادت و ناراضی‌پنهان نسبت به اعضای هیئت‌علمی و مدیران ۶. استعمال دخانیات در معرض دید ۷. سوءاستفاده از موقعیت اداری ۸. تمایل نداشتن به مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و ورزشی.

راهکارهای کاهش آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اخلاقی

تجربه نشان داده است که برخوردهای قهری با این ناهنجاری‌ها نه تنها تأثیر مثبتی در درازمدت نخواهد داشت، بلکه در مواردی موجب تشدید آن‌ها نیز می‌شود. هرچند این موضوع نباید از نیروهای انتظامات که مجری قوانین مربوطه می‌باشند سلب مسئولیت کند اما نکته‌ی مهم این است که راهکار کاهش آسیب‌های اجتماعی «فرهنگی» و «جامعه‌شناختی» است. مستندات موجود حاکی از آن است که از ابتدای پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی تاکنون، قوانین متعددی برای جلوگیری از ناهنجاری‌های موجود در دانشگاه‌ها وضع و ابلاغ شده است. در زیر به بخشی از موضوعاتی که مانع تحقق اهداف قانون‌گذاران در زمینه‌ی موردنظر بوده است، اشاره می‌شود. ۱. ناکافی بودن تسلط قانون‌گذاران از فضای دانشگاه و به‌ویژه خصوصیات روحی، روانی و اجتماعی دانشجویان ۲. افراط در قانون‌گذاری و انتظار ایجاد فضای آرمانی با روشی سخت‌گیرانه ۳. استفاده نکردن از موازین اخلاق حرفه‌ای در دانشگاه ۴. بازنگری نکردن قوانین در طول زمان ۵. نداشتن راهبرد به‌خصوص راهبرد ایجابی برای اقناع مخاطبان ۶. وجود نداشتن وحدت رویه در دانشگاه‌ها (به‌عنوان مجری قانون) ۷. وجود نداشتن اراده‌ی کافی برای اجرای این قوانین (هرچند که با نقص همراه باشند) ۸. بهره نبردن از ظرفیت اعضای هیئت‌علمی برای اقناع دانشجویان به رعایت قوانین ۹. توان کم ضابطین این قوانین (نیروهای انتظامات و حراست) برای اجرای درست آن‌ها به دلیل نداشتن دانش و آموزش‌های لازم در این زمینه ۱۰. توجه بیش‌ازحد مدیران دانشگاهی به موضوعات آموزشی، پژوهشی، بین‌المللی و ... و غفلت از حوزه‌ی فرهنگی و اجتماعی ۱۱. تعدد مدیریتی در رابطه با این موضوع و شفاف

نبودن وظایف هر بخش نسبت به آن ۱۲. ضعف عمیق واحدهای فرهنگی دانشگاهی در مواجهه با آسیب‌ها و ناهنجاری‌ها بنا به دلایلی چون: ضعیف بودن جایگاه سازمانی، دریافت نکردن بودجه لازم، نبود کارشناسان مجرب، انجام امور فرهنگی به شیوه سنتی و بدون خلاقیت، کم‌توجهی به تجارب داخلی و خارجی، شعارزدگی در اقدامات، مهجور بودن نزد مدیران ارشد، محافظه‌کاری و ... ۱۲. کمبود انجام پژوهش‌های علمی کاربردی از سوی استادان این حوزه و نیز به کار نگرفتن نتایج معدود پژوهش‌های انجام‌شده ۱۳. توجه نکردن قانون‌گذار به خصلت‌های قومی، فرهنگی، زبانی و هویتی هر بخش از کشور و دانشگاه‌های مستقر در آن ۱۴. حمایت نکردن فرهنگی و سیاسی از دانشگاه‌هایی که به مقابله با این ناهنجاری‌ها می‌پردازند، از سوی مدیران ارشد کشور و آموزش عالی ۱۵. وجود نداشتن برنامه‌های فرهنگی درازمدت در دانشگاه‌ها و «حادثه محور» بودن مدیریت‌های دانشگاهی در مواجهه با آثار این ناهنجاری‌ها ۱۶. کم‌توجهی نهادهای علمی به اهمیت الگوسازی برای دانشجویان ۱۷. کم‌توجهی به اهمیت موضوع نشاط در دانشگاه‌ها و نداشتن برنامه‌ی عملی برای شاد کردن و پر کردن اوقات فراغت دانشجویان، اعضاء هیئت‌علمی و کارکنان دانشگاه‌ها ۱۸. وجود نداشتن یک سیستم منظم و از پیش طراحی شده برای شناخت افرادی که زمینه‌ی تبدیل به هنجارشکن را دارا هستند و نیز فقدان مکانیسم رصد و برقراری ارتباط با ایشان به‌منظور از بین بردن عوامل تبدیل فرد به هنجارشکن ۱۹. مراقبت نکردن از نو دانشجویان و جلوگیری از جذب آن‌ها در گروه‌های هنجارشکن.

برای کاهش آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اخلاقی لازم است به موارد بالا توجه شود و در هر برنامه‌ریزی این نکات به‌طور کامل مدنظر قرار گیرد. در صورت توجه به این موارد می‌توان امید داشت که به تدریج آسیب‌های اجتماعی کاهش یافته و فضای دانشگاه‌ها به یک فضای بانشاط علمی تبدیل شود که در آن تمام عناصر دانشگاه شامل دانشجو، عضو هیئت‌علمی، کارمند و مدیر در یک محیط مسئولانه و اخلاقی برای رشد و ارتقای علمی و فرهنگی دانش‌آموختگان و در نهایت جامعه تلاش می‌کنند. در این صورت است که در شاخص‌های اخلاقی رشد خواهیم داشت و دانشگاه به دانشگاه اخلاق‌مدار نزدیک می‌شود. برای تحقق این مهم، توجه به حوزه‌ی فرهنگ به‌عنوان یک بخش مهم و زیربنایی اهمیت زیادی دارد. دانشگاهی اخلاقی است که حقوق جامعه را بشناسد و آن را رعایت کند. دانشگاه باید بداند در قبال چه کسانی و چه نهادهایی مسئولیت دارد و این افراد و نهادها چه اولویت‌هایی دارند (فرامرزقراملکی، ۱۳۸۸). با در نظر گرفتن موارد بالا برخی اقدامات مهم برای کاهش آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اخلاقی عبارت‌اند از: ۱. گسترش فعالیت‌های فرهنگی،

هنری، اجتماعی، دینی و ورزشی در راستای ارتقاء فرهنگی دانشجویان، پر کردن اوقات فراغت ایشان و ایجاد محیطی بانشاط و امیدبخش برای آن‌ها ۲. تقویت هویت دانشگاهی ۳. جلب مشارکت دانشجویان در تشکلهای دانشجویی ۴. انجام پژوهش‌های کاربردی در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی با استفاده از ظرفیت پایان‌نامه و رساله‌های دانشجویی ۵. فراهم آوردن امکان گفتگوی دانشجویان رئیس دانشگاه و سایر مدیران ۶. افزایش توانمندی‌های مهارتی عمومی و تخصصی دانشگاهیان ۷. ارتقای نقش اعضای هیئت علمی در امور فرهنگی و تربیتی دانشجویان ۸. فراهم کردن بستر ارتباط با خانواده‌ی دانشجویان با تشکیل انجمن خانواده و دانشگاه ۹. بازنگری برخی قوانین و مقررات که ممکن است سبب ایجاد ناهنجاری‌های اخلاقی شود. ۱. تقویت ارتباط دانشگاه با جامعه

منابع

۱. سرسنگی، مجید (۱۳۹۸). تبیین اخلاق حرفه‌ای در آموزش عالی و راهکارهای تحقق دانشگاه اخلاق مدار، مجموعه مقاله‌های دومین همایش ملی دانشگاه اخلاق مدار، ۲۷۸-۲۸۴.
۲. فرامرزق‌راملی، احمد. (۱۳۸۸). *درآمدی بر اخلاق حرفه‌ای*. چاپ دوم، تهران: انتشارات سرآمد.
۳. فردوسی، طیبیه و آقاپور، سیدمهدی (۱۳۹۱). آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی دانشجویان دانشگاه‌ها. *نشریه زن در فرهنگ و هنر*، ۴ (۳): ۴۵-۲۵.
۴. قورچیان، نادرقلی. (۱۳۸۵). *دائرةالمعارف آموزش عالی*. جلد‌های اول و دوم، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
۵. مهرابی‌نیا، مینا؛ شیخی‌پور، مهدیه و خامسان، احمد (۱۳۹۲). شناسایی آسیب‌های روانی-اجتماعی و راهکارهای کاهش آن از دیدگاه مشاورین، سرپرستان و دانشجویان ساکن در خوابگاه‌ها. *فصلنامه دانش انتظامی خراسان جنوبی*، ۲ (۴): ۲۸-۹.
6. Eweje, G., & Brunton, M. (2010). Ethical Perception of Teachers in New Zealand University. *Journal of Business Ethics*, 19(4), 95-111.
7. Kogi Naidoo. (2012). Maintaining ethical standards in higher education teaching and research practice: A case study, Massey University, Palmerston North, New Zealand.